

Grzegorz Wolak

Wskazanie uposażonego w umowie ubezpieczenia na życie a ochrona interesów spadkobierców i uprawnionych do zachowku

W artykule omówiono problem, czy suma ubezpieczenia oraz składki ubezpieczeniowe w umowie ubezpieczenia na życie podlegają doliczeniu do spadku na potrzeby rozliczeń z osobami uprawnionymi do zachowku, czy podlegają zaliczeniu na poczet zachowku należnego uposażonemu jako osobie uprawnionej do zachowku oraz czy podlegają zaliczeniu na poczet schedy spadkowej przypadającej spadkobiercy przy dziale spadku. W ocenie autora odpowiedź na te trzy pytania jest przecząca. Tym samym uważa on, iż przepisy art. 993 k.c., art. 996 k.c., art. 1000 i art. 1039 k.c. nie mają tu zastosowania.

Słowa kluczowe: umowa ubezpieczenia, ubezpieczenie osobowe, zachówek, darowizna, uposażony.

1. Wprowadzenie

Zawarcie umowy ubezpieczenia na życie może oddziaływać na interesy spadkobierców i osób uprawnionych do zachowku po zmarłym ubezpieczonym, w zależności od tego, czy sumę ubezpieczenia albo składki zapłacone przez ubezpieczającego w umowie takiego ubezpieczenia potraktuje się tak jak darowizny¹ na gruncie przepisów kodeksu cywilnego o zachowku i o dziale spadku. W piśmiennictwie nie ma jednolitości poglądów w tej kwestii.

Bezpośrednim powodem napisania niniejszego artykułu było ukazanie się opracowania dr. Bartosza Kucharskiego pt. *Ochrona spadkobierców, uprawnionych do zachowku oraz wierzycieli w razie wskazania uposażonego w umowie ubezpieczenia na życie*². Nie sposób nie zgodzić się z tym autorem, że problematyka wskazana w tytule jego artykułu nie ma oddzielnego unormowania w prawie polskim, a liczba i zakres dotyczących jej wypowiedzi doktryny jest raczej niewielka. Z pewnością nie można stwierdzić, aby kwestia ta była przedmiotem ożywionej i pogłębionej dyskusji ze strony doktryny prawa cywilnego. W związku z coraz większym znaczeniem umów ubezpieczeń gospodarczych warto więc przyjrzeć się jej bliżej, choć w nieco węższym zakresie.

¹ Brak podstaw do traktowania ich jako darowizny, chyba że przyjmuje się rozróżnienie na darowizny *sensu stricto* (z art. 888 k.c.) i *sensu largo*. Przez to ostatnie pojęcie rozumieć należałoby czynności niebędące formalnie darowiznami, choć spełniające tę samą funkcję (cel).

² Prawo Asekuracyjne 2015, nr 1, s. 47–63.

Abstrahując od tego, że nie zgadzam się z tezami wyrażonymi przez B. Kucharskiego, jak też wnioskiem końcowym artykułu, chciałbym przede wszystkim rozważyć problem, czy wskazanie w umowie ubezpieczenia na życie uposażonego wpływa na interesy spadkobierców ubezpieczonego i osób uprawnionych do zachowku po jego śmierci. Już w tym miejscu należy stwierdzić, iż odpowiedź na tak postawione pytania powinna być przecząca.

Najpierw jednak kilka uwag ogólniejszej natury dotyczących umowy ubezpieczenia osobowego i osoby uposażonego.

2. Umowa ubezpieczenia

W myśl art. 805 § 1 k.c. przez umowę ubezpieczenia ubezpieczyciel zobowiązuje się, w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa³, spełnić określone świadczenie w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku, a ubezpieczający zobowiązuje się zapłacić składkę. Stosownie do § 2 tego przepisu świadczenie ubezpieczyciela polega w szczególności na zapłacie:

- 1) przy ubezpieczeniu majątkowym – określonego odszkodowania za szkodę powstałą wskutek przewidzianego w umowie wypadku;
- 2) przy ubezpieczeniu osobowym – umówionej sumy pieniężnej, renty lub innego świadczenia w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku w życiu osoby ubezpieczonej.

Zarówno w piśmiennictwie, jak i w orzecznictwie Sądu Najwyższego brak zgody co do tego, czy także przy ubezpieczeniu osobowym świadczenie ubezpieczyciela może polegać na obowiązku zapłaty odszkodowania. Treść art. 805 § 2 k.c. *per se* nie jest bynajmniej przeszkodą w wyrażeniu pozytywnej odpowiedzi na tak postawione pytanie (*vide*: użyty zwrot „w szczególności”). Niemniej jednak za trafne uznać należy zapatrywanie, prezentowane w doktrynie np. przez A. Wąsiewicza i M. Orlickiego⁴, zgodnie z którym w ubezpieczeniu osobowym świadczenie majątkowe wypłacane przez ubezpieczyciela w przypadku wystąpienia zdarzenia ubezpieczeniowego nie może przybierać postaci odszkodowania. Jest tak dlatego, że w ubezpieczeniu osobowym nie chodzi o pokrycie szkód majątkowych, lecz o otrzymanie określonej sumy pieniężnej lub renty w razie zajścia określonego zdarzenia, bez względu na to, czy osoba ubezpieczona doznała w wyniku tego zdarzenia jakiegokolwiek uszczerbku majątkowego. Trafnie zaznacza M. Orlicki⁵, iż nie kłóci się z tym to, że ubezpieczenie osobowe (np. ubezpieczenie następstw nieszczęśliwych wypadków) może być połączone

³ Z uwagi na wymaganie, aby zawsze stroną umowy ubezpieczenia był podmiot profesjonalny zajmujący się działalnością ubezpieczeniową (ubezpieczyciel/zakład ubezpieczeń), ubezpieczenie określa się jako kwalifikowany stosunek zobowiązaniowy (zob. np. Z. Radwański, J. Panowicz-Lipska, *Zobowiązania – część szczegółowa*, Warszawa 2012, s. 325).

⁴ Zob. A. Wąsiewicz, *Ubezpieczenia komunikacyjne*, Bydgoszcz–Poznań 2001, s. 156; M. Orlicki, (w:) *System Prawa Prywatnego*, t. 8, *Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, red. J. Panowicz-Lipska, Warszawa 2011, s. 849. Odmienne np. SN w uzasadnieniu uchwały składu 7 sędziów z 29 grudnia 1994 r. (III CZP 120/94), OSNCP 1995, nr 4, poz. 55; W. Warkalito, *Ubezpieczenie utraconych korzyści, ubezpieczenie wartości nowej i ubezpieczenie wartości otakowanej a zasada odszkodowania*, SC, t. II, 1975, s. 63.

⁵ Zob. M. Orlicki, *op. cit.*, s. 849–850.

z mającym majątkowy charakter ubezpieczeniem kosztów leczenia i szkód majątkowych wywołanych przez chorobę lub kalectwo. Oba te ubezpieczenia dają wtedy ubezpieczenie hybrydowe, które w ścisłym sensie jurystycznym zawiera w sobie dwa odrębne i rządzące się odrębnymi regułami stosunki umowne.

Z oczywistych względów poza przedmiotem naszego zainteresowania pozostawiać należy ubezpieczenia majątkowe. Z kolei art. 829 § 1 k.c. przewiduje, że ubezpieczenie osobowe może w szczególności dotyczyć:

- 1) przy ubezpieczeniu na życie – śmierci osoby ubezpieczonej lub dożycia przez nią oznaczonego wieku;
- 2) przy ubezpieczeniu następstw nieszczęśliwych wypadków – uszkodzenia ciała, rozstroju zdrowia lub śmierci wskutek nieszczęśliwego wypadku.

W umowie ubezpieczenia na życie zawartej na cudzy rachunek, odpowiedzialność ubezpieczyciela rozpoczyna się nie wcześniej niż następnego dnia po tym, gdy ubezpieczony oświadczył stronie wskazanej w umowie, że chce skorzystać z zastrzeżenia na jego rzecz ochrony ubezpieczeniowej. Oświadczenie powinno obejmować także wysokość sumy ubezpieczenia. Zmiana umowy na niekorzyść ubezpieczonego lub osoby uprawnionej do otrzymania sumy ubezpieczenia w razie śmierci ubezpieczonego wymaga zgody tego ubezpieczonego (§ 2).

Relevantny z punktu widzenia przedmiotu naszych rozważań jest art. 831 k.c. w myśl którego:

- ubezpieczający może wskazać jedną lub więcej osób uprawnionych do otrzymania sumy ubezpieczenia w razie śmierci osoby ubezpieczonej; może również zawrzeć umowę ubezpieczenia na okaziciela. Ubezpieczający może każde z tych zastrzeżeń zmienić lub odwołać w każdym czasie (§ 1);
- w razie zawarcia umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek do wykonywania uprawnień, o których mowa w paragrafie poprzedzającym, konieczna jest uprzednia zgoda ubezpieczonego; umowa lub ogólne warunki ubezpieczenia mogą przewidywać, że uprawnienia te ubezpieczony może wykonywać samodzielnie (§ 1¹);
- jeżeli wskazano kilka osób uprawnionych do otrzymania sumy ubezpieczenia, a nie oznaczono udziału każdej z nich w tej sumie, ich udziały są równe (§ 2);
- **suma ubezpieczenia przypadająca uprawnionemu nie należy do spadku po ubezpieczonym (§ 3).**

3. Uposażony

Uposażony jest osobą uprawnioną do otrzymania sumy ubezpieczenia na wypadek śmierci ubezpieczonego (art. 831 § 1 k.c.). Osoba uposażonego występuje wyłącznie w tych rodzajach ubezpieczeń osobowych, w których wypadkiem ubezpieczeniowym jest śmierć ubezpieczonego (ubezpieczenie na wypadek śmierci, ubezpieczenie następstw nieszczęśliwych wypadków obejmujące śmierć ubezpieczonego). Uposażony nie jest (w przeciwieństwie do ubezpieczającego) stroną umowy ubezpieczenia, przedmiotem zaś ochrony ubezpieczeniowej nie jest interes, życie lub sytuacja życiowa uposażonego (co oznacza,

że ubezpieczony i uposażony to dwie różne osoby)⁶. Uposażony jest natomiast osobą trzecią, na której rzecz zawarta została umowa ubezpieczenia. Jest on stroną w stosunku prawnym ubezpieczenia na życie. W stosunku ubezpieczenia na życie występować mogą aż cztery podmioty⁷ (ubezpieczający, ubezpieczyciel, ubezpieczony, uposażony), choć strony umowy takiego ubezpieczenia są dwie: ubezpieczający i ubezpieczyciel. Można stwierdzić, że wskazanie uposażonego opiera się, bądź jest zbliżone, do konstrukcji umowy na rzecz osoby trzeciej (*pactum in favorem tertii*). Pomiędzy ubezpieczającym a ubezpieczycielem występuje stosunek pokrycia. Umowa ubezpieczenia na życie jest podstawą dokonywanego przysporzenia. Jest to czynność prawna *inter vivos*, choć w umowie ubezpieczający wskazał osobę, na rzecz której po jego śmierci ma być wypłacona suma ubezpieczenia. Zgodnie z art. 393 § 3 k.c. ubezpieczyciel może podnieść względem uposażonego wszystkie zarzuty, jakie miał względem ubezpieczającego. Drugi stosunek – zapłaty zachodzi między ubezpieczycielem a uposażonym, na rzecz którego ubezpieczyciel winien zapłacić sumę ubezpieczenia w przypadku śmierci ubezpieczonego. Trzeci stosunek – waluty zachodzi między ubezpieczającym a uposażonym. W tym stosunku następuje przysporzenie *mortis causa*, które na ogół, a więc nie zawsze, ma charakter nieodpłatny.

Jak stwierdza M. Orlicki⁸, zawarcie przez ubezpieczającego umowy ubezpieczenia osobowego, w której wypadkiem ubezpieczeniowym będzie jego śmierć (ubezpieczający jest wtedy ubezpieczonym) oraz wskazanie uposażonego mają charakter czynności prawnych na wypadek śmierci (*mortis causa*). Nie znajdują w tym przypadku zastosowania normy prawa spadkowego zawarte w art. 922 § 1 i § 2 k.c. Kierowane przez uposażonego do ubezpieczyciela roszczenie o zapłatę świadczenia pieniężnego nie przysługiwało przecież nigdy ubezpieczonemu. Uprawnienie do świadczenia pieniężnego ubezpieczyciela nie przechodzi więc z ubezpieczonego na jakąkolwiek inną osobę – ani na spadkobiercę, ani na inną oznaczoną osobę, niezależnie od tego, czy jest ona spadkobiercą. Potwierdzeniem prezentowanego myślenia jest art. 831 § 1 k.c., choć w istocie, zdaniem tego autora, przepis ten stanowi *superfluum* ustawowe.

Sąd Najwyższy w wyroku z 7 października 1971 r. (III CRN 255/71) uznał, że: „Wyznaczenie uprawnionego (§ 3 ogólnych warunków ubezpieczenia następstw nieszczęśliwych wypadków) nie musi polegać na określeniu imiennym. Wystarczy określenie w sposób zapewniający identyfikację, np. wskazanie dzieci. Żadne względy nie wyłączają tu również dzieci poczętych już w chwili zajścia wypadku ubezpieczeniowego”⁹. Pogląd ten jest powszechnie aprobowany w piśmiennictwie.

⁶ Zob. M. Orlicki, op. cit., s. 833.

⁷ Zob. B. Kucharski, *Ochrona spadkobierców, uprawnionych do zachowku oraz wierzycieli w razie wskazania uposażonego w umowie ubezpieczenia na życie*, Prawo Asekuracyjne 2015, nr 1, s. 48.

⁸ Zob. M. Orlicki, op. cit., s. 833.

⁹ OSNCP 1972, nr 3, poz. 59.

Możliwe jest również zawarcie umowy ubezpieczenia na życie na okaziciela. Uposażonym będzie wówczas okaziciel polisy ubezpieczeniowej, będącej znakiem legitymacyjnym, do którego odpowiednio stosuje się przepisy o papierach wartościowych na okaziciela. Ubezpieczyciel zwolni się spełniając świadczenie do rąk okaziciela polisy, o ile nie będzie w złej wierze (art. 921¹¹ § 1 zd. 1 k.c. w zw. z art. 921¹⁵ § 3 k.c.)¹⁰. Wskazanie uposażonego nie jest elementem umowy ubezpieczenia, lecz jednostronną czynnością prawną ubezpieczającego dokonaną za zgodą ubezpieczonego lub też jednostronną czynnością prawną samego ubezpieczonego. Dla skuteczności wskazania uposażonego nie jest potrzebna zgoda ubezpieczyciela jako strony umowy ubezpieczenia¹¹.

4. Prezentacja poglądów doktryny

W piśmiennictwie wyróżnić można trzy zasadnicze grupy poglądów w kwestii tego, czy zawarcie umowy ubezpieczenia na życie może oddziaływać na interesy spadkobierców i osób uprawnionych do zachowku po zmarłym ubezpieczonym, tak jak to jest w przypadku darowizn *sensu stricto* (*vide*: art. 993, 996, 1039 k.c.).

4.1. Pierwsze stanowisko

Największą akceptacją doktryny prawa ubezpieczeń gospodarczych cieszy się pogląd, w myśl którego ani suma ubezpieczenia, ani składki w umowie ubezpieczenia na życie nie podlegają doliczeniu do spadku na potrzeby rozliczeń z osobami uprawnionymi do zachowku, jak też nie podlegają zaliczeniu na poczet zachowku należnego uposażonemu. Jego zwolennikami są: A. Dyoniak, M. Orlicki, M. Krajewski, L. Ogiegło¹². Przedstawmy teraz pokrótce ich argumenty.

A. Dyoniak stoi na stanowisku, że uposażony nabywa prawo nie z majątku osoby zmarłej, lecz z ubezpieczenia. Uposażony otrzymuje wprawdzie świadczenie nieodpłatnie, ale celem nie jest obdarowanie go, lecz udzielenie mu natychmiastowej pomocy jako osobie bliskiej zmarłemu. Zapłacone składki ubezpieczeniowe nie stanowią ekwiwalentu świadczenia ubezpieczeniowego. Z tych względów, jego zdaniem, ani suma ubezpieczenia, ani składki nie mogą być ujmowane jako darowizny w rozumieniu przepisów o zachowku.

M. Krajewski uważa, że brak jest uzasadnienia dla poglądu, według którego suma należna uposażonemu spadkobiercy podlega zaliczeniu na poczet należnego mu zachowku, ponieważ obowiązujące przepisy prawa spadkowego w sposób enumeratywny wyliczają przysporzenia podlegające zaliczeniu na

¹⁰ Zob. A. Szpunar, *Charakter prawny polisy ubezpieczeniowej*, Prawo Asekuracyjne 1999, nr 2, s. 5; B. Kucharski, *op.cit.*, s. 49.

¹¹ Zob. Z. Szymański, *Prawo ubezpieczeniowe*, Łódź 1975, s. 79.

¹² Zob. A. Dyoniak, *Ochrona rodziny w razie śmierci jednego z małżonków*, Warszawa 1990, s. 148; M. Orlicki, *Umowa ubezpieczenia*, Warszawa 2002, s. 124 oraz (w:) *System...*, s. 834; M. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 292; L. Ogiegło, (w:) K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, wyd. 7, Warszawa 2013, *Komentarz do art. 831 k.c.*, Legalis.

poczet zachowku. W katalogu zawartym w tych przepisach nie ma sumy ubezpieczenia.

M. Orlicki jest zdania, że choć wskazanie uposażonego (uprawnionego do sumy ubezpieczenia) w pewnym stopniu upodabnia się do powołania spadkobiercy, brak jest unormowań, które gwarantowałyby zachowanie minimum interesów osób bliskich ubezpieczonego (podobnych do tych zawartych w przepisach kodeksu cywilnego o zachowku – art. 991–1011).

Zdaniem **L. Ogiegły** „*przypadająca uprawnionemu (lub uprawnionym) suma ubezpieczenia nie należy do spadku po ubezpieczonym i nie podlega przepisom prawa spadkowego*”.

4.2. Drugie stanowisko

Całkowicie odmienne zdanie wyrażone zostało przez **A. Szpunara**¹³. Uważał on, iż reguła z art. 831 § 3 k.c. nie powinna prowadzić do obejścia wszystkich reguł prawa spadkowego. Przynależność na rzecz uposażonego jest dokonywana w stosunku waluty nieodpłatnie oraz w istocie kosztem spadku, który zostaje w ten sposób uszczuplony. Stąd też przynależność na rzecz uposażonego należy zaliczyć na należny mu zachówek.

Obecnie zapatrywanie to podziela w piśmiennictwie **M. Fras**¹⁴, który jest zdania, iż wnioski płynące z wykładni art. 831 § 3 k.c. nie sprzeciwiają się zaliczeniu sumy ubezpieczenia na zachówek należny uposażonemu. W przepisie tym jest mowa wyłącznie o tym, że suma ubezpieczenia nie należy do spadku po ubezpieczonym, nie zaś o tym, że suma ubezpieczenia w ogóle nie podlega zasadom prawa spadkowego. Autor ten opowiada się za szerokim rozumieniem pojęcia darowizny na gruncie przepisów art. 996 k.c. i art. 1000 k.c. Także podnosi, że w stosunku waluty przynależność następuje nieodpłatnie, tym samym przynależność uzyskane przez uposażonego podlega zaliczeniu na potrzeby rozliczeń ze spadkobiercami.

4.3. Trzecie stanowisko

Stanowisko pośrednie zaprezentował **P. Księżak**¹⁵. Autor ten uważa, że podobieństwo funkcji umowy ubezpieczenia na życie i zachowku nie może *de lege lata* przekreślać autonomności tej umowy. Dyspozycja w ramach umowy ubezpieczenia nie może być traktowana jak rozrządzenie majątkiem spadkodawcy. Środki wypłacane z umowy ubezpieczenia nigdy nie wchodziły do majątku zmarłego, nie ma więc tutaj pokrzywdzenia osób, które nie zostały wskazane jako uposażeni. Również cel umowy ubezpieczenia jest inny niż podział majątku po zmarłym. Ważny jest też argument systemowy – tworząc

¹³ Zob. A. Szpunar, *Oznaczenie uposażonego w ubezpieczeniu na życie*, (w:) *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, t. IV, red. T. Sangowski, Bydgoszcz – Poznań 2002, s. 177.

¹⁴ Zob. M. Fras, *Pozycja prawna osoby trzeciej w umowie ubezpieczenia na życie w prawie hiszpańskim na tle prawnoporównawczym*, (w:) *Kierunki rozwoju ubezpieczeń gospodarczych w Polsce*, red. B. Gnela, M. Szaraniec, Warszawa 2013, s. 242–243.

¹⁵ Zob. P. Księżak, (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, *Spadki*, red. K. Osajda, Warszawa 2013, s. 728–729.

przepisy o zachowku ustawodawca nie wspomniał o umowie ubezpieczenia uregulowanej przecież w tym samym kodeksie. Jednakże inaczej ocenić trzeba same składki wpłacane na ubezpieczenie. Powinny być one uwzględnione, o ile można je traktować jako darowizny na rzecz uposażonego. Pomniejszają one majątek spadkowy i mają charakter nieodpłatny. W istocie to właśnie składki w stosunku waluty stanowią bezpłatne przysporzenie na rzecz uposażonego kosztem spadku.

Odmianą tego poglądu jest zapatrywanie wyrażone przez **B. Kucharskiego**¹⁶. Przedstawiony pogląd kompromisowy autorstwa P. Księżaka uznaje on za trafny z pewnymi zastrzeżeniami. Uważa, że jeżeli składka przeznaczona jest zgodnie z warunkami ubezpieczenia w części na pokrycie ryzyka śmierci ubezpieczonego, w części zaś na pokrycie ryzyka dożycia przezeń określonego wieku i części te są wyraźnie wyodrębnione, to wydaje się, że doliczeniu do spadku lub zaliczeniu na poczet zachowku podlegać może jedynie pierwsza część. Argumentuje, że w sytuacji, gdy jedynym ryzykiem objętym ubezpieczeniem jest śmierć ubezpieczającego, uposażony uzyskuje swoje świadczenie jedynie dlatego, że ubezpieczający lub ubezpieczony płacili składki ubezpieczeniowe. Składki płacone są *obligandi vel acquirendi causa* w stosunku pokrycia, w stosunku waluty jednak przyczyną jest co do zasady *causa donandi* i składki uszczuplają majątek spadkowy. Nie ma dlatego przeszkód do doliczenia składek do zachowku. Nieco inaczej, jego zdaniem, sytuacja przedstawia się wtedy, gdy śmierć ubezpieczonego nie jest jedynym ryzykiem objętym ubezpieczeniem. Jak zaznacza, upraszczając nieco, tzw. uniwersalne ubezpieczenie na życie może być zawierane w dwóch wariantach: po pierwsze – w wariantcie „maksymalna ochrona”, gdzie śmierć jest ryzykiem jedynym albo mającym zasadnicze znaczenie oraz po drugie – w wariantcie „ochrona życia”, gdzie ryzyko śmierci schodzi na drugi plan, ewentualnie ma podobne znaczenie jak ryzyko dożycia przez ubezpieczonego ustalonego przez strony wieku. W takiej sytuacji część składki przeznaczana jest na świadczenie należne ubezpieczonemu w czasie jego życia. Część ta utrzymywana jest zwykle przez ubezpieczyciela na wydzielonym koncie. Jeżeli części te są wyodrębnione, pogląd P. Księżaka uznaje on za trafny jedynie częściowo w odniesieniu do składki na ryzyko śmierci. Pozostała część zapłaconej składki nie powinna być, jak się zdaje, doliczona do spadku, na potrzeby rozliczeń związanych z zachowkiem, w tym zakresie bowiem składka nie uszczupla w ogóle majątku spadkowego.

Dodatkowo B. Kucharski zastrzega, że w sytuacji, gdy składki płacone są przez ubezpieczającego, niebędącego jednocześnie ubezpieczającym, z własnych środków i koszt tych składek nie jest w żaden sposób przerzucony na ubezpieczonego, doliczenie składek do spadku po ubezpieczonym na potrzeby związane z zachowkiem, również nie wydaje się możliwe. Okoliczność, że dług względem ubezpieczyciela zawsze obciąża ubezpieczającego, nie wydaje się przy tym mieć przesądającego znaczenia. Istotne jest bowiem to, w jakim zakresie ciężar opłacania składek spada na ubezpieczonego.

¹⁶ Zob. B. Kucharski, op.cit., s. 55–57.

5. Ocena przedstawionych poglądów

Za właściwe, moim zdaniem, uznać należy zapatrywanie przeważające w piśmiennictwie, przedstawione wyżej jako pierwsze, w myśl którego ani suma ubezpieczenia, ani składki ubezpieczeniowe przy umowie ubezpieczenia na życie nie podlegają doliczeniu do spadku na potrzeby rozliczeń z osobami uprawnionymi do zachowku (art. 993 k.c.), ani nie podlegają zaliczeniu na poczet zachowku należnego uprawnionemu (art. 996 k.c.). Nie podlegają one również zaliczeniu na poczet schedy spadkowej przypadającej uposażonemu jako spadkobiercy przy dziale spadku (art. 1039 k.c.). Przemawia za tym kilka argumentów.

Po pierwsze – fakt, że ustawodawca w przepisie art. 831 § 3 k.c. przewiduje, iż suma ubezpieczenia przypadająca uprawnionemu nie należy do spadku po ubezpieczonym, nie powinien pozostawać bez wpływu na pogląd dotyczący tego, czy suma ubezpieczenia podlega doliczeniu do spadku, jak też zaliczeniu na poczet zachowku, tak jak *expressis verbis* zostało to wyrażone w kodeksie cywilnym w odniesieniu do darowizn i zapisów windykacyjnych. Na potrzeby procesu wykładni przepisów prawa przyjąć należy założenie o racjonalności prawodawcy (językowej, logicznej, systemowej, prakseologicznej, aksjologicznej). Uznać należy, że ma on świadomość tego, iż umowa ubezpieczenia uregulowana w kodeksie cywilnym może oddziaływać na prawa spadkobierców czy uprawnionych do zachowku, jednak w żadnym z przepisów kodeksu cywilnego nie ma wyartykułowanej woli ustawodawcy odnośnie do występowania takiego oddziaływania. Na przykład, przepis art. 993 k.c. mógłby brzmieć tak: „*Przy obliczaniu zachowku nie uwzględnia się zapisów zwykłych i poleceń, natomiast dolicza się do spadku, stosownie do przepisów poniższych, darowizny, zapisy windykacyjne dokonane przez spadkodawcę i sumę ubezpieczenia w ubezpieczeniu osobowym na życie*”, ewentualnie tak: „*Przy obliczaniu zachowku nie uwzględnia się zapisów zwykłych i poleceń, natomiast dolicza się do spadku, stosownie do przepisów poniższych, darowizny, zapisy windykacyjne dokonane przez spadkodawcę i składki w ubezpieczeniu osobowym na życie*” bądź w art. 831 k.c. ustawodawca mógł dodać przepis w brzmieniu: „*Przepisy art. 993, 996, 1039 stosuje się odpowiednio do sumy ubezpieczenia w ubezpieczeniu osobowym na życie (bądź do składek w ubezpieczeniu osobowym na życie)*”.

O ile nie dziwi fakt, że w przepisach kodeksu cywilnego, z uwagi na potrzeby zwięzłości tej regulacji, nie ma odniesienia się do świadczeń o charakterze nieodpłatnym (darmym) uregulowanych poza kodeksem cywilnym, o tyle trudno przejść do porządku dziennego nad brakiem takiego odniesienia, jeśli idzie o świadczenia z umowy ubezpieczenia na życie (osobowego), jak też spełniane przez stronę w ramach tej umowy, uregulowanej przecież w księdze trzeciej k.c.

Ponadto nie należy zapominać i o tym, że składki płacone przez spadkodawcę tytułem umowy ubezpieczenia mają odmienny charakter od sumy ubezpieczenia, która przypada uprawnionemu (art. 831 § 4 k.c.). Te pierwsze pomniej-

szają bezpośrednio majątek spadkodawcy, podczas gdy przysporzenie uprawnionego o sumę ubezpieczenia następuje z majątku ubezpieczyciela. W konsekwencji co najwyżej te pierwsze mogłyby być brane pod uwagę na gruncie art. 993, 996, 1000, 1039 k.c., o ile m.in. uprawnionym byłoby traktować je tak jak darowizny.

Po drugie – fakt, że w stosunku waluty świadczenie ubezpieczyciela na rzecz uposażonego spełniane jest pod tytułem darmym, nie czyni z umowy ubezpieczenia na życie czynności prawnej nieodpłatnej. Nie należy wszak tracić z pola widzenia stosunków pokrycia i waluty. Umowa ubezpieczenia jest ponadto umową dwustronnie zobowiązującą, odpłatną i wzajemną (choć specyficznie¹⁷). Zarówno w przepisach księgi trzeciej, jak i czwartej k.c. ustawodawca nie dał w żaden sposób wyrazu swojej woli dotyczącej tego, że suma ubezpieczenia bądź składki ubezpieczeniowe podlegają przepisom prawa spadkowego. Nie od rzeczy będzie wskazać, że w stosunku waluty następuje przysporzenie *mortis causa*, które na ogół, a więc nie zawsze, ma charakter nieodpłatny. Przepisy księgi czwartej kodeksu cywilnego, w zdecydowanie przeważającej części mają charakter norm *iuris cogentis*. Pożądane jest zatem ich ścisłe interpretowanie. Obowiązujące przepisy kodeksu cywilnego (księga czwarta) w sposób enumeratywny wyliczają przysporzenia podlegające zaliczeniu na poczet zachowku, uregulowane w kodeksie cywilnym. Wśród nich nie ma ani sumy ubezpieczenia, ani składek ubezpieczeniowych przy umowie ubezpieczenia na życie. Brak też podstaw do formułowania ogólnej tezy, że każde świadczenie, jeśli tylko uzyskane zostało nieodpłatnie, podlega doliczeniu do spadku i zaliczeniu na poczet darowizny. Sam ustawodawca niektóre nieodpłatne świadczenia wyłącza z tego zaliczenia. Należałoby zatem co najwyżej rozważyć (vide: dalsza część artykułu), czy jakieś istotne racje prawne nie przemawiają za tym, by składki ubezpieczeniowe przy umowie ubezpieczenia na życie traktować tak jak darowizny na gruncie przepisów prawa spadkowego.

Po trzecie – w orzecznictwie sądowym dominuje błędne stanowisko zawężające pojęcie darowizny, o której mowa w art. 993 k.c., jedynie do umowy z art. 888 k.c. (tak np. wyroki: SA w Białymstoku z 9 stycznia 2013 r. (I ACA 714/12); SA we Wrocławiu z 12 kwietnia 2013 r. (I ACA 286/13); SA w Warszawie z 19 czerwca 2013 r. (I ACA 142/13); SA w Łodzi z 19 lutego 2014 r. (I ACA 1010/13); SA w Warszawie z 11 marca 2014 r. (VI ACA 1530/13)¹⁸. Jak prawidłowo stwierdza P. Księżak¹⁹, jest ono oderwane od kontekstu przepisów o zachowku i oparte na literalnej wykładni przepisu, prowadząc do oczywistego

¹⁷ Płacenie składki w umowie ubezpieczenia stanowi nie tyle odpowiednik ewentualnych świadczeń pieniężnych ubezpieczyciela, co odpłatę za ponoszone przez niego w okresie ubezpieczenia ryzyko pokrycia ujemnych skutków określonych zdarzeń. Ponoszenie tego ryzyka, nazywane też ochroną ubezpieczeniową, bywa uznawane za świadczenie zakładu ubezpieczeń, które stanowi odpowiednik świadczenia w postaci składki, spełnianego przez ubezpieczającego (zob. M. Orlicki, *Umowa...*, s. 41–42, 131 i n.). Por. jednak np. M. Krajewski, który jest zdania, iż umowa ubezpieczenia jest umową gwarancyjną *sensu largo* (zob. tenże, *Umowa...*, s. 46–50).

¹⁸ Wyroki niepublikowane.

¹⁹ Zob. P. Księżak, (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, 2014, wyd. 10, *Komentarz do art. 993*, teza 17, Legalis.

wypaczenia ochronnego znaczenia przepisów o doliczaniu darowizn, umożliwiając ich obchodzenie poprzez dokonywanie czynności niebędących formalnie darowiznami, **choć spełniającymi tę samą funkcję (cel)** i prowadzącymi do identycznego pokrzywdzenia uprawnionych do zachowku. Dlatego za prawidłowy uznać należy mniejszościowy nurt w orzecznictwie przyjmujący, że **jako darowizny należy traktować nie tylko umowy zawarte na podstawie art. 888 k.c., lecz również wszelkie inne czynności, mocą których dochodzi do nieodpłatnego przysporzenia** (tak wyroki: SA w Łodzi z 25 marca 2014 r., I ACA 1204/13; SN z 12 czerwca 2014 r., I ACA 1598/13²⁰), a więc czynności prawne celowe powodujące jednokierunkowe przesunięcie majątkowe, skutkujące wzbogaceniem majątkowym jednej strony kosztem drugiej (wyrok SA w Poznaniu z 5 grudnia 2013 r., I ACA 982/13)²¹. Stąd też np. wartość gospodarstwa rolnego przekazanego następcy w drodze umowy przekazania własności gospodarstwa rolnego (art. 59 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin), tak samo jak i w drodze umowy z następcą, uwzględnia się, moim zdaniem, przy obliczaniu zachowku na tych samych zasadach co darowiznę²². Przykładami takich innych, przewidzianych poza kodeksem cywilnym świadczeń, które winny być traktowane tak jak darowizny na gruncie przepisów art. 993, 996, 1039 k.c. są:

- 1) dyspozycja wkładem bankowym na wypadek śmierci (art. 56 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe);
- 2) wypłacone po śmierci członka spółdzielni zgodnie z jego deklaracją lub pisemnym oświadczeniem udziały w spółdzielni (art. 16 ust. 3 ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo Spółdzielcze);
- 3) przesunięcia między masami majątkowymi małżonków, które mogą następować nie tylko w drodze darowizny *sensu stricto*, ale również poprzez rozszerzenie wspólności majątkowej małżeńskiej (art. 47 k.r.o.). Chodzi o te

²⁰ Wyroki niepublikowane.

²¹ Niepublikowany.

²² Zob. np. P. Księżak, (w:) *Kodeks...*, op. cit., s. 729–730; G. Wolak, *Wartość gospodarstwa rolnego będącego przedmiotem umowy przekazania własności gospodarstwa rolnego (art. 59 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin) a ustalenie zachowku*, Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury 2012, nr 3 i wskazana tam literatura. W tezie 1 postanowienia Sądu Najwyższego z 18 kwietnia 2008 r. (II CSK 647/07), niepubl., trafnie uznano, że do umowy przekazania gospodarstwa rolnego następcy należy stosować w drodze analogii przepisy kodeksu cywilnego i innych ustaw o umowie darowizny. Odmiennie natomiast uznał Sąd Najwyższy np. w uchwale z 19 lutego 1991 r. (III CZP 4/91), OSN 1991, nr 8–9, poz. 103 z glosami M. Niedośpiąła, OSP 1993, nr 1, poz. 2 oraz A. Lichorowicza, OSP 1993, nr 4, poz. 84, w której stwierdził, że przy ustalaniu zachowku nie uwzględnia się wartości gospodarstwa rolnego przekazanego następcy na podstawie art. 52 ust. 1 ustawy z dnia 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym i innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin. Również w uchwale z 21 czerwca 2012 r. (III CZP 29/12), OSNC 2013, nr 1, poz. 7, SN uznał, iż: „*Przy ustalaniu zachowku nie uwzględnia się wartości gospodarstwa rolnego przekazanego przez spadkodawcę następcy na podstawie umowy przewidzianej w art. 59 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin (tekst jedn. Dz.U. z 1989 r. Nr 24, poz. 133, z późn. zm.)*”.

zdarzające się w praktyce sytuacje, gdy rozszerzenie wspólności polega na wskazaniu konkretnych praw, które zostają włączone do majątku wspólnego z majątku osobistego. Umowy takie niekiedy błędnie kwalifikowane są jako umowy regulujące ustrój majątkowy małżonków. Ze względu na podobieństwo skutków, jakie taka czynność pociąga dla stanu spadku, przedmioty, które wyszły z majątku spadkodawcy i weszły do majątku wspólnego, a w następstwie śmierci częściowo do majątku osobistego małżonka, muszą być uwzględniane przy obliczaniu zachowku. Prawdopodobne jest zapatrywanie wyrażone przez SA w Łodzi w wyroku z 25 marca 2014 r. (I ACA 1204/13)²³, że rozszerzenie wspólności majątkowej małżeńskiej, obejmujące jeden przedmiot, w istocie nie jest umową majątkową małżeńską, lecz umową zbliżoną do darowizny i w związku z tym korzyść taka powinna być uwzględniona przy obliczaniu zachowku jak darowizna. Za darowiznę nie można jednak uznać umowy rozszerzającej wspólność majątkową małżeńską, jeżeli ma ona charakter ustrojowy, tj. określa na przyszłość skład majątków wspólnego i osobistych małżonków i nie wyczerpuje się w jednym albo kilku zindywidualizowanych składnikach. Dlatego, co do zasady, za trafne należy uznać stanowisko wyrażone w uzasadnieniu wyroku SA w Łodzi z 18 lipca 2013 r. (I ACA 244/13)²⁴, zgodnie z którym umowa rozszerzająca ustawową wspólność majątkową małżeńską nie może wywrzeć skutków prawnych przewidzianych w art. 993 k.c. dla umowy darowizny;

- 4) przysporzenia, które uzyskuje jeden ze współwłaścicieli w razie umownego zniesienia współwłasności, jeżeli wartość, którą otrzymuje w wyniku działu jest mniejsza niż jego udział. To samo odnosi się do sądowego zniesienia współwłasności, jeżeli współwłaściciel rezygnuje ze spłaty albo wnosi o mniejszą spłatę niż należna. Te same uwagi należy odnieść do działu spadku (umownego i sądowego) oraz podziału wspólności majątkowej małżeńskiej²⁵.

Autonomiczność umowy ubezpieczenia na życie oraz odmiennosc celu jej zawierania nie pozwalają jednak, moim zdaniem, pojęcia „darowizna” na gruncie przepisów art. 993, 996, 1039 k.c. interpretować tak szeroko („rozcziagliwie”), by jego zakresem obejmować sumę ubezpieczenia w ubezpieczeniu na życie czy też składki ubezpieczeniowe z takiej umowy. Dyspozycja w ramach umowy ubezpieczenia na życie nie może być traktowana jak rozrządzenie majątkiem spadkodawcy. Środki wypłacane z umowy takiego ubezpieczenia nigdy nie wchodziły do majątku zmarłego. Suma ubezpieczenia wypłacana jest z ubezpieczenia. Nie ma więc tutaj pokrzywdzenia osób, które nie zostały wskazane jako uposażeni. Z kolei składki na ubezpieczenie wprawdzie nie są ekwiwalentem wypłaconej sumy ubezpieczenia, ale są wynagrodzeniem udzielonej ochrony ubezpieczeniowej, której beneficjentem jest uposażony.

²³ Niepublikowany.

²⁴ Niepublikowany.

²⁵ Tak P. Księżak, (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, 2014, wyd. 10, *Komentarz do art. 993*, teza 38, Legalis.

Po czwarte – pogląd B. Kucharskiego, choć błyskotliwy i ciekawy, nieźmiernie komplikuje omawianą problematykę, różnicując możliwość doliczenia składek ubezpieczeniowych do spadku i ich zaliczenia na poczet zachowku od zbyt wielu czynników, niewymienionych w żadnym przepisie ustawy, a mianowicie w zależności od tego:

- a) jakie ryzyko pokrywane jest w ubezpieczeniu osobowym,
- b) czy w przypadku, gdy ubezpieczenie pokrywa różne ryzyka, składki na pokrycie ryzyka śmierci ubezpieczonego są wyraźnie wyodrębnione,
- c) czy w ubezpieczeniu osobowym ciężar opłacenia składki przypada na ubezpieczonego.

Po piąte – argumenty prawnoporównawcze też trudno uznać za decydujące. Przywoływane w piśmiennictwie rozwiązania prawne obowiązujące we Francji czy w Hiszpanii oparte są wszak na inaczej brzmiących przepisach prawnych. Słusznie zauważył B. Kucharski²⁶, iż „ustawodawcy zagraniczni nie są w przedmiocie praw spadkowych przy wskazaniu uposażonego równie wstrzeźliwi jak ustawodawca polski”. Na przykład francuski kodeks ubezpieczeń, tak jak i polski kodeks cywilny, zawiera normę stanowiącą, że sumy płatne na rzecz uposażonego nie wchodzi w skład spadku po ubezpieczonym, jednakże – i tu już odmiennie niż w prawie polskim – *expressis verbis* przewiduje ponadto, że kapitał, czy też renty płatne na rzecz beneficjenta na wypadek śmierci ubezpieczonego nie podlegają zwrotowi na poczet masy spadkowej ani zmniejszeniu z uwagi na naruszenie uprawnień spadkobierców do przypadającej im z mocy prawa części spadku. To samo dotyczy sum zapłaconych przez ubezpieczającego z tytułu składek, jednakże z wyjątkiem sytuacji, gdy sumy te były rażąco wygórowane, biorąc pod uwagę możliwości ubezpieczającego. Takiego rozwiązania w polskim kodeksie cywilnym jednak brak. Zresztą także w prawie francuskim i hiszpańskim, w sytuacji gdy sumy zapłacone przez ubezpieczającego z tytułu składek nie były rażąco wygórowane (a będzie to przecież chyba zasadą), nie podlegają one zwrotowi na poczet masy spadkowej ani zmniejszeniu z uwagi na naruszenie uprawnień spadkobierców do przypadającej im z mocy prawa części spadku.

Po szóste – niezrozumiałe jest dla mnie to, że dla części doktryny wyłączenie z art. 831 § 3 k.c. ma odnosić się do zaliczenia sumy ubezpieczenia czy też składek ubezpieczeniowych na poczet należnej uposażonemu jako spadkobiercy schedy spadkowej w razie działu spadku, natomiast już nie do zaliczenia go na poczet zachowku należnego uposażonemu jako uprawnionemu. W myśl art. 1039 § 1 k.c., jeżeli w razie dziedziczenia ustawowego dział spadku następuje między zstępnymi albo między zstępnymi i małżonkiem, spadkobiercy ci są wzajemnie **zobowiązani do zaliczenia na schedę spadkową otrzymanych od spadkodawcy darowizn oraz zapisów windykacyjnych**, chyba że z oświadczenia spadkodawcy lub z okoliczności wynika, że darowizna lub zapis windykacyjny zostały dokonane ze zwolnieniem od obowiązku zaliczenia.

²⁶ Zob. B. Kucharski, op.cit., s. 56.

Przedmioty darowizn, jak i zapisów windykacyjnych nie wchodzi do spadku, tak samo jak suma ubezpieczenia czy składki ubezpieczeniowe zapłacone przez ubezpieczającego w umowie ubezpieczenia na życie. W tym kontekście niezrozumiałe jest stwierdzenie B. Kucharskiego²⁷, iż: „Odpowiedź na pytanie o zaliczenie uposażonemu sumy ubezpieczenia na poczet przypadającej jako spadkobiercy schedy spadkowej jest jednak inna. W tym zakresie brzmienie art. 831 § 4 k.c. (przywołanie § 4 zamiast § 3 nosi zapewne znamiona oczywistej omyłki pisarskiej – uwaga G.W.) jest jasne. Zgodnie z tym przepisem w zw. z art. 1039 § 1 k.c. – z mocy ustawy dochodzi do zwolnienia uposażonego z obowiązku zaliczenia sumy ubezpieczenia na poczet należnej mu schedy” i w innym miejscu: „Wszystkie «za i przeciw» przemawiają raczej za dopuszczalnością zaliczenia uposażonemu na poczet należnego mu zachowku składek ubezpieczeniowych w ubezpieczeniu na życie w tej części, w jakiej składki te zapłacone były w zamian za udzielenie przez ubezpieczyciela ochrony na wypadek ryzyka śmierci ubezpieczonego, za wyłączeniem zaś części przeznaczony na wypłaty ubezpieczonemu świadczeń w razie dożycia przezeń określonego wieku. Wniosek powyższy odnosi się również do doliczania składek do spadku na potrzeby rozliczeń uposażonego z innymi spadkobiercami lub uprawnionymi do zachowku. Nie odnosi się natomiast do zaliczenia składek na poczet należnej uposażonemu jako spadkobiercy schedy spadkowej w razie działu spadku, w tym zakresie działa bowiem wyłączenie z art. 831 § 3 k.c.”.

Uważam, że jeśli sumę ubezpieczenia bądź składki ubezpieczeniowe chce się traktować tak jak darowizny, to należy to czynić konsekwentnie na gruncie przepisów o zachowku, jak i o dziale spadku. Oczywiście nie można zapominać o tym, że po pierwsze – przy zaliczaniu darowizn na schedę spadkową bierze się pod uwagę tylko darowizny dokonane na rzecz spadkobierców uczestniczących w dziale spadku, natomiast nie uwzględnia się już darowizn uczynionych na rzecz innych osób; po drugie – obowiązek ten ma charakter względny („chyba że z oświadczenia spadkodawcy lub z okoliczności wynika, że darowizna lub zapis windykacyjny zostały dokonane ze zwolnieniem od obowiązku zaliczenia”) i po trzecie – że dotyczy on tylko dziedziczenia z ustawy przez wąski krąg spadkobierców ustawowych. Nie usuwa to jednak kwestii rozumienia pojęcia „darowizna”.

6. Wnioski

W świetle przedstawionych wyżej rozważań należy, moim zdaniem, uznać za trafne zapatrywanie, prezentowane przez sporą część doktryny prawa cywilnego, zgodnie z którym:

- suma ubezpieczenia, jak i składki ubezpieczeniowe w umowie ubezpieczenia na życie nie podlegają doliczeniu do spadku na potrzeby rozliczeń z osobami uprawnionymi do zachowku (przepis art. 993 k.c. nie ma do nich zastosowania);

²⁷ Zob. B. Kucharski, op.cit., s. 51 i 61.

- suma ubezpieczenia ani składki ubezpieczeniowe w umowie ubezpieczenia na życie nie podlegają zaliczeniu na poczet zachowku należnego osobie uprawnionej (przepis art. 996 k.c. nie ma do nich zastosowania). W konsekwencji beneficjent tych świadczeń nie ponosi odpowiedzialności za zapłatę zachowku na zasadach właściwych dla obdarowanych – art. 1000 k.c. (odpowiedzialność ta aktualizuje się w sytuacji, gdy zaspokojenie tego rozszczenia nie jest możliwe najpierw z majątku spadkobierców, a następnie zapisobierców windykacyjnych);
- suma ubezpieczenia lub składki ubezpieczeniowe w umowie ubezpieczenia na życie nie podlegają zaliczeniu na poczet schedy spadkowej należnej uposażonemu przy dziale spadku (przepis art. 1039 k.c. nie ma do nich zastosowania).

Zaprezentowany pogląd daje także pożądane poczucie spójności regulacji prawnej, przez przyjęcie, że zarówno na potrzeby rozliczeń między spadkobiercami i uprawnionymi do zachowku (zachówek, dział spadku), suma ubezpieczenia i składki ubezpieczeniowe nie mogą być traktowane tak jak darowizny, a beneficjenci tych świadczeń tak jak obdarowani.

dr Grzegorz Wolak

wiceprezes i przewodniczący II Wydziału Karnego Sądu Rejonowego w Stalowej Woli, adiunkt w Katedrze Prawa Prywatnego Wydziału Zamiejscowego Prawa i Nauk o Społeczeństwie KUL w Stalowej Woli

Bibliografia

- Dyoniak A., *Ochrona rodziny w razie śmierci jednego z małżonków*, Warszawa 1990
- Fras M., *Pozycja prawna osoby trzeciej w umowie ubezpieczenia na życie w prawie hiszpańskim na tle prawnoporównawczym* (w:) *Kierunki rozwoju ubezpieczeń gospodarczych w Polsce*, red. B. Gnela, M. Szaraniec, Warszawa 2013
- Krajewski M., *Umowa ubezpieczenia. Komentarz*, Warszawa 2004
- Księżak P., (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, *Spadki*, red. K. Osajda, Warszawa 2013
- Księżak P., (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, 2014, wyd. 10, *Komentarz do art. 993*, Legalis.
- Ogiegło L., (w:) K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, wyd. 7, 2013, *Komentarz do art. 831 k.c.*, Legalis.
- Kucharski B., *Ochrona spadkobierców, uprawnionych do zachowku oraz wierzycieli w razie wskazania uposażonego w umowie ubezpieczenia na życie*, *Prawo Asekuracyjne* 2015, nr 1
- Lichorowicz A., *Glosa do uchwały SN z 19.02.1991 r., III CZP 4/91*, OSN 1991, nr 8–9, poz. 103, OSP 1993, nr 4, poz. 84.
- Niedośpiał M., *Glosa do uchwały SN z 19.02.1991 r., III CZP 4/91*, OSN 1991, nr 8–9, poz. 103, OSP 1993, nr 1, poz. 2
- Orlicki M., *Umowa ubezpieczenia*, Warszawa 2002
- Orlicki M., (w:) *System Prawa Prywatnego*, t. 8, *Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, red. J. Panowicz-Lipska, Warszawa 2011

- Radwański Z., Panowicz-Lipska J., *Zobowiązania – część szczegółowa*, Warszawa 2012
- Szpunar A., *Charakter prawny polisy ubezpieczeniowej*, Prawo Asekuracyjne 1999, nr 2
- Szpunar A., *Oznaczenie uposażonego w ubezpieczeniu na życie, (w:) Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, t. IV, red. T. Sangowski, Bydgoszcz–Poznań 2002
- Szymański Z., *Prawo ubezpieczeniowe*, Łódź 1975
- Warkalło W., *Ubezpieczenie utraconych korzyści, ubezpieczenie wartości nowej i ubezpieczenie wartości otaksowanej a zasada odszkodowania*, SC, t. II, 1975
- Wąsiewicz A., *Ubezpieczenia komunikacyjne*, Bydgoszcz–Poznań 2001
- Wolak G., *Wartość gospodarstwa rolnego będącego przedmiotem umowy przekazania własności gospodarstwa rolnego (art. 59 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin) a ustalenie zachowku*, Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury 2012, nr 3

Designation of a Beneficiary in a Life Insurance Contract and Protection of the Interests of Heirs and Persons Entitled to the Legitime

The article discusses the question whether the sum insured and insurance premiums in the life insurance contract shall be added to the inheritance for the purpose of settlements with people entitled to the legitime, or shall be charged against the legitimate portion due to the beneficiary entitled to the forced share, or whether they shall be included in the inheritance attributable to heirs during the division of estate. According to the author the response to these three questions is negative. Therefore, he believes that the provisions of Articles 993, 996, 1000 and 1039 of the Civil Code do not apply here.

Keywords: insurance, insurance of the person, legitime (forced share), donation, beneficiary.